

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 11.79/2023

SJIF 2024 = 5.444

Том 2, Выпуск 12, 31 Декабрь

DANAK MEVALI DARAXTLARNING MONILIOZ KASALLIGI BILAN ZARARLANISHI

Matyakubova Yulduzxon Amanbayevna

UrDU, Biologiya kafedrası dotsent

Aminboyeva Barno Otabek qizi

UrDU, 1-bosqich magistranti

Annotatsiya: Danakli mevalar daraxtlarda monilioz kasalligini dunyo bo'yicha tarqalishi, Ra'nodoshlar oilasiga mansub turlarning qo'zg'atuvchilar biologiyasi, rivojlanishi haqida ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: monilioz, klyasterosporioz, danakli meva, diksomitset, konidiya.

Danak mevali daraxtlarning monilioz kasalligi dunyoning barcha mamlakatlarida, jumladan Markaziy Osiyo davlatlarida kam tarqalgan. O'zbekistonda monilioz (klyasterosporioz bilan birga) o'rikning eng zararli ikkita kasalligidan birisi hisoblanadi. Urug' va danak mevali daraxtlarda *M.fructigena* qo'zg'atadigan Yevroosiyo moniliozi O'zbekistonda va Markaziy Osiyoning boshqa mamlakatlarida hamda Qozog'istonda juda kam tarqalgan, yoki bu haqda yetarli hujjatlangan va mikologik molekulyar tadqiqotlarning natijalari bilan isbotlangan xabarlar mavjud emas.

Daraxtlarning novdalari, gullari va mevalari zararlanadi. Bahorda zararlangan daraxtlarning meva hosil qiluvchi shoxlari va novdalari hamda gullari qo'ng'ir tus oladi va qurib qoladi. Ular kuyganga o'xshab qolganligi uchun monilioz kuyish nomini olgan. O'simlikning zararlangan qismlaridan anchasi kelgusi bahorgacha daraxtlarda osilib qoladi. Bahorda o'rik gullash vaqtida, sernam va salqin ob-havoda ularning ustida mitseliy va konidialardan tashkil topgan och-kulrang yostiqlar rivojlanadi.

Ra'nodoshlar (*Rosaceae*) oilasiga mansub bo'lgan mevali daraxtlarda monilioz qo'zg'atuvshi asosiy turlar diksomitsetlarga kiradi. Aksariyat mutaxassislarga *Monilinia laxa* va *M.fructigena* ma'lum. Bu turlar ko'p va har xil daraxt hamda butalarni zararlaydigan polifaglardir. *M.frusticola* turi ilgari faqat Shimoliy, Janubiy Amerika, Avstraliya va Yangi Zelandiyada uchragan, ammo keyingi yillarda Yevropa mamlakatlariga kirgan (ERRO, 2002). Har uch tur xo'jayin o'simliklarda bir-biriga yaqin kasallik belgilarini-alohida gullar va to'pgullar chirishi, novdalarda

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 11.79/2023

SJIF 2024 = 5.444

Том 2, Выпуск 12, 31 Декабрь

va shoxlarda yaralar paydo bo'lishi va ular nobud bo'lishi (kuydirgi), mevalar qo'ng'ir chirishini hosil qiladi.

Bahorda ularning apotetsiyalari qishlagan, mumiyolashgan mevalardan o'sib chiqadi va askosporalari daraxtlarni birlamchi zararlaydi. Sporalar daraxtlarni faqat qisqa davr ishida to'qimalari yosh bo'lgan paytda zararlay oladi. Zararlangan o'simliklarda bu turlarning konidiyalari hosil bo'ladi va gullarga tushib, ularni zararlaydi. Konidiyalarning yashash davri qisqa, bu belgi bilan ham ushbu sektsiya turlari diksomitset turlaridan keskin farq qiladi, chunki keyingilarning apotetsiyalari tabiiy sharoitda hosil bo'lmaydi yoki juda kam uchraydi, konidiyalari esa muntazam, ko'p marta va katta miqdorlarda hosil bo'ladi. O'zbekistonda faqat bir tur behida monilioz qo'zg'atuvshi *Monilinia linhartiana* konidial bosqishida qayd etilgan.

Monilinia kusanoi-Yaponiya va Koreyada gilos, yapon o'rigi, oddiy olcha, gullaydigan manzarali va yovvoyi olcha turlarining barglari, yosh, yashil mevalari monilial chirishini qo'zg'atadi; bu tur zararli fitopatogen turlar qatoriga kirmaydi.

Monilinia linhartiana-ba'zi adabiyot manbaalarida *M.sydoniae* nomi *M.linhartiana* turining sinonimi sifatida ko'rsatilgan. Ushbu tur qo'zg'atadigan monilioz dunyoning behi o'stiriladigan aksariyat mamlakatlarida eng keng tarqalgan, iqtisodiy jihatdan muhim va o'ta xavfli kasalligidir. Bu turdan tashqari behi *Monilinia fructicola*, *M.fructigena* va *M.laxa* turlari bilan ham zararlanadi. Ba'zi mamlakatlarda, masalan, Serbiyada 2010 yili bir qator behi bog'larida moniliozning yagona qo'zg'atuvshisi *M.fructigena* bo'lganligi aniqlangan.

Monilinia fructigena. MDHda ushbu kasallik qayd etilgan mamlakatlar qatoriga Azarbayjon, Armaniston, Belorussiya, Gruziya, Qozog'istonning Alma-Ata viloyati, Rossiyaning shimoliy-g'arbiy, markaziy viloyatlari, Ural tog'larining janubi, Oltoy, Sibir, Shimoliy Kavkazning g'arbi va ba'zi boshqalar kiradi.

M.fructigena namsevar bo'lib, uning rivojlanishiga, ayniqsa bahorda, daraxtlar o'sishni yangilayotgan davrda, yomg'ir, tuman va shudringlar qulaylik yaratadi. Iqlimi quruq mintaqalarda zamburug' kam ushraydi. Patogen ushun optimal harorat 20-25°C. Birlamchi zararlanishlarning asosiy manbai konidiyalardir. *M.fructigena* ham urug' mevali, ham danak mevali daraxtlarni zararlaydi, ammo ko'proq urug' mevalilarda uchraydi. Monilioz dunyoda olma, nok va olxo'rining xavfli va keng tarqalgan kasalligi bo'lib, ko'p hosil yo'qotilishiga olib keladi. Zarari ayniqsa iliq, seryomg'ir mavsumlarda ko'p bo'ladi. Kasallikka qarshi shaftoli daraxtlariga tarkibida mis mavjud bo'lgan fungitsid bilan ishlov berish faqat kurtaklar

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 11.79/2023

SJIF 2024 = 5.444

Том 2, Выпуск 12, 31 Декабрь

yozilishidan oldin o'tkazilishi mumkin, aks holda bu preparatlar shaftoli barglari sarg'ayishi va to'kilishiga olib keladi.

Danakli mevali daraxtlarning monilioz kasalligi dunyoning barcha mamlakatlarida, jumladan Markaziy Osiyo davlatlarida kam tarqalgan. O'zbekistonda monilioz (klyasterosporioz bilan birga) o'rikning ikkita eng zararli kasalliklaridan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Йўлдошева Д. Ж. Гулмуродова Ш.Д.Бурхонова Г.М. "Clasterosporium carpophilum va Monilia cinerea замбуруғларини ўсишига ҳароратни таъсири" Volume 3 | Special Conference 1 2022
2. Хасанов Б.О., Очилов Р., Холмурадов Е.А. "Мевали ва ёнгок мевали дарахтлар, цитрус, резавор мевали буталар ҳамда ток касалликлари ва уларга қарши кураш".Тошкент-2010.
3. Хўжаев Ш.Т. "Ўсимликларни зараркунандалардан уйғунлашган ҳимоя қилиш, ҳамда агротоксикология асослари",Тошкент, 2014 540 б.